

FEJEDELMI ÉLET KRISZTUS NYOMÁBAN ÉS A SZEGÉNYEK SZOLGÁLATÁBAN

KORÁNYI ANDRÁS

KIVONAT: Árpád-házi Erzsébet a középkori civilizáció markáns alakja. Rövidre szabott földi élete ellenére a keresztény egyház és lelkiség 13. századi megújulásában központi szerepet játszott, mivel sorsában ötvözni tudta a királyi származást és a Krisztus-követés alázatos és lemondó útját, a házasságon, gyermekvállaláson és özvegységen átvezető asszonyi sorsot és a legmélyebb vallási elköteleződést. Példájával Assisi Ferenc mellett a középkori lelkiség iránytűjévé és patrónájává vált az elitektől a széles népességig gyökeret eresztő keresztény hitben, a laikusoknak az egyházi és vallási életbe való integrációjában. A magyar királyi dinasztia „szent királynéjaként” évszázadokra adott példát az egész nyugati kereszténység közössége számára, amely egyszerre volt egyetemes a nyugati kereszténység számára és meghatározó a magyar egyházi, kulturális és politikai identitás kialakulása számára. Hatása később egyaránt termékeny volt a katolikusság és a reformáció egyházai körében is, a hit és a szeretetszolgálat összefüggő egységében mindmáig.

KULCSSZAVAK: Szent Erzsébet, Árpád-ház, Marburg, Wartburg, Assisi Ferenc, Német Lovagrend, rózsacsoda, beginák

A Princely Life Devoted to Christ and in the Service of the Poor

ABSTRACT: Elisabeth of Hungary is a prominent figure of medieval civilisation. Despite her short earthly life, she played a central role in the 13th-century revival of the Christian church and spirituality, combining royal descent and a

humble and renunciatory path of Christianity, a woman's destiny through marriage, childbearing and widowhood, and the deepest religious commitment. Through her example, she became, alongside Francis of Assisi, the guiding light and patron of Medieval spirituality in the Christian faith, which became ingrained from the elite to the general population, and in the integration of the laity into ecclesial and religious life. As the "holy princess" of the Hungarian royal dynasty, she set an example for the whole community of Western Christianity for centuries, which was both universal to Western Christianity and crucial for the development of the Hungarian ecclesiastical, cultural and political identity. Her influence later had a profound impact on Catholicism and the churches of Reformation, in a coherent unity of faith and charity that still prevails today.

KEYWORDS: (Saint) Elisabeth of Hungary, Árpád dynasty, Marburg, Wartburg, Francis of Assisi, Teutonic Order, miracle of the roses, Beguines

Királylány és tragikusan félárvaságra jutott kislány, fejedelemasszony és egy ispotály alázatos ápolónője, boldog fiatalasszony és gyermekeitől megfosztott anya – nyolc évszázad óta ragyog Árpád-házi Szent Erzsébet emléke. Mégsem ezek az önmagukban is drámai ellentétek nyűgözik le leginkább az érdeklődőt, amikor találkozik a mindössze huszonnégy esztendőn élte Erzsébet életművével, hanem az a felmérhetetlen erő, amellyel rövid földi élete nyomán jelentősen átformálta és befolyásolta a művelt Európa szellemiségét.

Erzsébet 1207-ben született a sárospataki – más hagyomány szerint pozsonyi – királyi várban II. András király (1205–1235) és az Andechs-Meráni Gertrúd leányaként. Kicsi gyermekként magyar környezetben nevelkedett, bár a magyar királyi udvar és az anyja német rokonsága közötti egyre növekvő feszültség az ő sorsát is meghatározta. Anyai nagybátyja, Eckbert bambergi püspök ugyanis egy gyilkosság miatt, amelyet a német császári trónviszályok során a palotájában követtek el, Magyarországra menekült, s talán ekkor született meg az ötlet, hogy Erzsébetet a német politikában egyre inkább a mérleg nyelvét jelentő türingiai udvarba küldjék. Így 1211-ben, mindössze négyesztendősen

indult útnak új otthonába temérdek kincssel megrakott kocsikkal – ami tovább növelte a német rokonokat magyar forrásból kényeztető Gertrúd iránti ellenszenvet –, hogy az eisenachi udvarban a tartománygróf örökösének jegyese legyen.

A tübingiai udvar ebben az időben a német szerelmi dalnokok kedvelt fészke volt – Walter von der Vogelweide, Wolfram von Eschenbach és az erdélyi Klinsor a híres dalnokversenyek rendszeres résztvevői voltak Hermann gróf palotájában. Ekkor épült az új várépület is Wartburg hegyén, amely éppen Erzsébetnek és férjének adott majd először otthont. További sorsa szinte teljesen német földhöz kötötte őt annak ellenére, hogy rövid életének ebben a húsz esztendejében sosem fogadta be teljesen a környezete. Amikor pedig anyját a lázadó magyar főurak 1213-ban meggyilkolták, majd jegyese, az ifjabb Hermann váratlanul meghalt, az eisenachi nemesek megpróbálták elérni hazaküldését, különös tekintettel az Erzsébetet támogató magyarországi források kiapadására.

Ám ekkor lépett közbe a következő örökös, Lajos, aki időközben beleszeretett a magyar királylányba. Ragaszkodása, amely lelkes viszonzásra talált, Erzsébet számára egész életében az egyetlen biztos és rendíthetetlen támogatást jelentette. A fiatal menyasszony mindössze tízéves volt, amikor Lajos már a politikai állhatatlansága és erkölcsi lazasága miatt rosszhírű apja örökébe lépett, aki ráadásul a mainzi érsekkel folytatott birtokviták miatt egyházi kiközösítés alatt halt meg. Ennek terhe mély nyomot hagyott az örökös udvarán éppúgy, mint politikáján: Lajos keménykezű herceggé vált, aki Tübingiát mind a birtokok gyarapításával, mind a Stauffer császárok elkötelezett támogatásával a legjelentősebb német tényezők közé emelte. Amikor 1221-ben megtartották az esküvőt, Erzsébet az egyik legelfoglaltabb, sokat úton levő német herceg felesége lett.

Jellemző a beállt politikai fordulatra, hogy a szerelmi dalnokok többé nem gyülekezhettek az eisenachi udvarban, helyüket az új várkastély udvarán bemutatott böjti passiójáték foglalta el. Ez teljes mértékben találkozott Erzsébet felfogásával is, akit elkötelezett vallásossága miatt egyre élesebb kritikával figyelt az udvar. Amikor a templomban a megfeszített Jézus töviskoronája láttán tiszteletből levette fejedelmi koronáját, hogy a hercegi pompa ragyogását Krisztus dicsősége alá helyezze, még közvetlen környezete is bírálta. Amikor Lajos távoli utakon járt, többnyire feleségét bízta meg az udvari ügyek irányításával. Egy

ilyen alkalommal éppen rettenetes éhínség tört ki Eisenach vidékén, és Erzsébet a tartománygrófi udvar készleteit is kiporciózta, hogy enyhítse a rászorulókat és kiszolgáltatottakat szenvedését. Ezzel újabb hatalmas politikai felháborodást váltott ki a kellemes gazdagsághoz szokott elit körében.

Hasonlóan történt minden akkor is, amikor a vár lábánál ispotályt alapított a nyomorultak támogatására. Hathatós támogatást és védelmet mindössze férjétől kapott, akivel – abban a korban szokatlan – szerelmi házasságban éltek, időközben két gyermeket is nevelve.

1226-tal nagy változások kezdődtek Wartburgban, megérkezett az udvarba Marburgi Konrád mester, a pápa keresztes hadjáratot szervező megbízottja. Úgy tűnt, hogy II. Frigyes császár (1212–1250) meghajol Róma akarata előtt, és kísérletet tesz az egyre reménytelenebb helyzetben lévő nyugati befolyás helyreállítására a Szentföldön. Konrád felhatalmazása kiterjedt a szervezési és anyagi kérdések intézésére éppúgy, mint a kiközösítések érvényesítésére vagy érvénytelenítésére, illetve a fennálló állapotok megőrzésére, ami Lajos számára a mainzi érsekkel ismételt kiújuló birtokháborúk miatt rendkívül fontos volt. Konrád megjelenése és prédikációi Erzsébetre is nagy hatással voltak. Tevékeny hite és a szegénységben folytatott élethez való vonzalma, amit az eisenachi ferencesek kis közösségében is megtapasztalt, most sokkal radikálisabb formát öltött. Az étkezések alkalmával mindig feltette a kérdést, hogy amit az asztalon lát, jogosan szerzett javakból van-e, ellenkező esetben nem volt hajlandó enni. Az udvari magas politika ismét dühödt kritikával válaszolt, s a védelmet megint csak Lajos jelentette, aki megértéssel fogadta felesége erkölcsi és vallásos aggályait.

Lajos 1227-ben a császár parancsára felöltötte a keresztesek jelét, és elindult Itáliába a német hadak behajózásának megszervezésére. Az éppen várandós Erzsébet számára a válás drámai volt. Amikor pedig ősszel megérkezett a kötői lázban elhunyt Lajos halálhíre, eddigi élete összeomlott. Az ellenséges politikai környezet elől tanácsosnak látta elhagyni Wartburgot (ezt a törvényes örökösnek, egyetlen fiúgyermeküknek későbbi – feltételezhetően nem természetes – halála az udvarban utólag is igazolta), s hontalanul élte a következő hónapokat. Német és magyar rokonsága segítségét, a császárral kötendő újabb házasság tervét is elutasítva végül IX. Gergely pápa oltalma alá került, aki Konrád mestert – időközben Németország főinkvizitorát – bízta meg a szükséges

tárgyalások lefolytatásával. A Lajos örököseitől kialakult özvegyi jusson ispotályt alapított egy hesseni kisvárosban, Marburgban, ahol helyzete miatt gyermekeitől végleg elválasztva élt a szegények és betegek iránti alázatos odaadás egyik példajaként Konrád mester határozott irányítása alatt. Amikor 1231. november 17-én meghalt, a nyomorultak egész tömege gyűlt össze búcsúztatására, szentségének híre pedig futótűzként terjedt a környéken éppúgy, mint szerte Európában.

Szentté avatása néhány év alatt megtörtént, IX. Gergely pápa (1227–1241) 1235 pünkösdjén hirdette ki az erről szóló bullát Perugiában. Mindez nem csupán a szentté avatáshoz szükséges új, központosított eljárási rend sikere volt, vagy éppen az eisenachi rokonság buzgósa, hogy a korábban nemkívánatos családtag halála után hasznot húzzanak a szentségének híréből. Mindaz ugyanis, amit Erzsébet megvalósított, széles tömegek vallásos és emberi ideálja volt azokban az évtizedekben. A társadalmi-gazdasági átalakulások nyomán és különösen is az új, városi életformával együtt járó mérhetetlen szociális feszültségek erős kritikát váltottak ki a korabeli keresztény közvéleményben is. Assisi Ferenc, Erzsébet kortársa és legközelebbi szellemi rokona gazdag kereskedő örököseként jut arra a felismerésre, hogy a rá váró életformát képtelen vállalni, és inkább radikálisan szakít előkelő társadalmi helyzetével, hogy Jézus és az apostolok nyomában a szegénység és a szegények iránti önfeláldozás szolgálatában járjon. Jézus földi életpéldájának újrafelfedezése, a keresztény hit iránti mély elköteleződés és az annak megfelelő, hiteles élet vállalása ugyanígy vonzotta a gombamód szaporodó vallásos közösségeket szerte Európában – Itáliától Angliáig, Spanyolországtól Magyarorszáig. Erzsébetet ugyanezek az elvek határozták meg, és éppen ezek miatt szenvedett politikai üldöztetést a saját környezetében. A pápa jó ismerője és támogatója volt ennek az életideálnak, mert III. Ince pápa (1198–1216) idején éppen ő kapta a megbízást arra, hogy ezekkel a vallásos közösségekkel folytasson tárgyalásokat abból a célból, hogy rendezett körülmények között találhassák meg helyüket az egyház szervezetében. Amikor Ferenc 1226-ban meghalt, IX. Gergely elemi szükségnek ítélte gyors szentté avatását (1228), s ugyanígy történt ez Erzsébet esetében is. Kanonizálásuk egyben az új vallásosság elismerése is volt, ugyanakkor példamutatás arra, miként lehet azt olyan formában is megélni, amit az egyház – szemben a korabeli

szeptásodással – hivatalosan is támogat. Így foglalja ezt össze a szentté avatási bulla: „Boldog Erzsébet, a királyi családból származó, jóságos türingiai tartománygrófné alaposan elmélyülve átgondolta a könyörületesség eme útját, és választott: a már említett utasításokat lankadatlan buzgalommal betartja, hogy méltó legyen az örök fényesség elnyerésére, és szinte születésétől fogva élte alkonyáig az erények művelésének szentelte magát, sohasem szűnt meg örvendezni a felebaráti szeretet öleléseinek.”¹

Erzsébet tisztelete 1236 után, amikor a marburgi ispotály kápolnájában ünnepélyes keretek között, a császár, a Német Lovagrend vezetői és számos egyházi és világi előkelőség jelenlétében mívés ereklyetartóba helyezték maradványait, hamarosan átjárta az egész kontinens szellemiségét. Marburg a középkorban a harmadik helyre került a leglátogatottabb zarándokhelyek listáján Róma és Santiago de Compostela után. Ennél is jelentősebb volt azonban, hogy Európa királyi udvaraitól a városokban élő vallásos női közösségekig szélteben talált visszhangra mindaz, amit életében képviselt: a Krisztus-követés a szegények, betegek és elesettek szolgálatában.

Ennek a széles körű szellemi hatásnak egyik legfontosabb vonása az az elmentét, amely Erzsébet társadalmi helyzete és életfelfogása között feszült. Egy király leánya, egy befolyásos német fejedelem felesége a korabeli elit legmagasabb szintjét jelentette, akinek az életében – helyzeténél fogva – a vallást intézményesített formában a politikai érdek alá kellett rendelni. Erzsébet ezzel szemben már az ősi magyar rózsalegenda szerint is inkább dacolt az udvari elvárásokkal, csak hogy kenyeret vigyen az éhezőknek. Wartburgban ugyanezt folytatta akár a nemesi környezet jólétének a rovására is, özvegységében pedig nem egy csöndes kolostorban keresett nyugalmat, amint az ilyenkor szokás volt, hanem a kivetettek és esélytelenek szolgálatában. Amikor apja, András király küldöttei felkeresték őt Marburgban, éppen munka közben találtak rá, s az előkelő urak megütközve jegyezték meg: „Soha senki sem látott eddig királynőt, aki gyapjút fon.”²

1 *Gloriosus in Maiestate* (IX. Gergely pápa szentté avatási bullája, 1235.). Lásd J. Horváth-Szabó 2001, 184.

2 J. Horváth-Szabó 2001, 175.

Ez az önfeláldozó szociális elköteleződés, amelynek útjára Erzsébet és Ferenc nyomán oly sokan léptek azóta, mély nyomot hagyott mind az egyházon, mind a keresztény kultúrkörben. Bár kettejük között semmiféle személyes kapcsolat nem volt, mégis vitathatatlan szellemi összetartozásuk – ahogyan egy régi ferences forrás írja: Ferenc volt a rend atyja, aki létrehozta azt, Erzsébet pedig a rend anyja, aki táplálta. A hagyomány szerint Ferenc neki küldte el köpenyét, ő pedig már 1228-ban hozatott Marburgba ereklyét, hogy az ottani kápolnát Ferenc tiszteletére szentelhessék föl.

Nyolc évszázad távlatából ma is fontos kimondani: élete nyomán sem Európa, sem Magyarország nem maradt ugyanaz, mint annak előtte. Sőt szinte minden nagyobb szellemi korszak felfedezett és hangsúlyozott benne valami örökséget. A németországi reformáció vezéralakja, Luther azt mondta róla: készséggel elfogadom, hogy Erzsébet valóban szent volt. Egyik egyenes ági leszármazottja, Hesseni Fülöp tartománygróf (1518–1567) 1526-ban a protestáns fejedelmek vezetőjévé is lett, és bár ősanyja földi relikviáit éppen ő távolította el a marburgi templomból, és temettette el ismeretlen helyre, mégis kőbe faragtatta magát, mint a hit, Erzsébetet pedig mint a cselekvő szeretet követőjét. Tisztelete azóta is inkább összekötő, mint elválasztó tényező a katolicizmus és az evangélikusság között. A felvilágosodás és a modern kor szinte kizárólag karitatív-szociális példaképként őrizte meg – joggal –, arról azonban gyakran megfeledkezik, hogy mindez abból a bibliai elhivatásból fakadt, amely Jézus és az apostolok szolgáló életéből őt és számos kortársát megragadta.

Régóta foglalkoztatja a történészeket, hogy mennyiben tekinthető Árpád-házi Erzsébet magyarnak. Származása és kicsinykori neveltetése szerint vitathatatlan, hogy nemcsak német, hanem legalább annyira magyar is. Környezetében szinte mindvégig maradtak egykori szolgálói közül, akik gyermekként idegenbe kísérték, András király pedig rendszeresen tartotta vele a kapcsolatot. Házasságkötésüket követő egyetlen közös útjuk is Magyarországra hozta őt férjével, igaz, éppen az Aranybulla kiadását megelőző évben, ami kevésbé rendezett ország benyomását hagyhatta bennük. Amikor pedig megözyegyült, apja azonnal felkínálta neki a hazatérés lehetőségét. Testvére, IV. Béla (1235–1270) különösen is sokat tett kultusza előmozdítására, s a tatárdúlás utáni társadalmi újjáépítés egyik fontos tényezője éppen Erzsébet szellemi-lelki öröksége lett,

akit szülőházájában is egyre több vallásos közösség választott példaképül – lépett tartva a korabeli európai átalakulásokkal.

Erzsébet széles körű vallásos és szellemi kisugárzásának, valamint a magyar szentek közötti tiszteletének a története szinte minden korban töretlenül tükrözte vissza a magyarság aktuális történelmi helyzetét. A középkori Magyar Királyságban egymással összefonódva tette őt széles körben népszerűvé az Árpádok és leszármazottaik dinasztikus érdeke, valamint a királyi családban és a tömegekben egyaránt megmutatkozó igény a korabeli vallásos megújulás új modelljei iránt. A hazai középkori hagyomány gyermekkori jámborsága első megnyilvánulásait éppúgy a magyar királyi udvarba helyezi, mint ahogyan első csodáit, mindenekelőtt a rózsacsodát is. Az Árpád-ház női tagjai spirituális formálódásának középpontjában is az ő példáját láthatjuk a 13–14. században, gondolhatunk itt elsősorban Margitra, Kingára, Prágai Ágnesre vagy Boldog Erzsébetre.³ Tiszteletének elterjedésében – akárcsak a domonkos és ferences eszmék magyarországi népszerűségének hátterében – jelentős szerepet játszottak a kor vallásos mozgalmai, mint például a beginamozgalom. Ennek jellemző példája a nagyszombati ún. „klarisszák” története, ahol a legújabb kutatás már egy, a beginák mozgalmából kialakult, inkább Erzsébet, mintsem Klára szellemiségének vonalába állítható közösségről beszél. A középkori Magyar Királyságra tekintve tehát elmondhatjuk, hogy a magyarság közgondolkodásának integráns részét képezte az egykori magyar királyleányból a késő középkori katolikus egyház egyik legnagyobb hatású szentjévé vált Erzsébet.

Természetesen szűkebb rokonsága, az Árpádok is támogatták az új szent tiszteletét mind országukban, mind a nagyvilágban. Jellemző példája ennek a Lori Pieper által 2000-ben közreadott, új *Erzsébet-vita* a Névtelen Ferences toltólól.⁴ Az 1279 és 1301 közé datálható középkori életrajz megírására a magyar uralkodók egyike adott megbízást a magyar mezítlábas barátoknak, aki ennek megfelelően részletesen elemzi is nem csupán a magyar királyi származást, hanem vallásos neveltetésének korai gyümölcseit is, és bemutatja Erzsébet családjának női tagjaira, Kunigundára, Jolántára és Szalóméra gyakorolt hatását.

3 Klaniczay 2000, 169–239.

4 Pieper 2000, 29–78.

A hivatalos recepció jelentőségét az is megvilágítja, hogy IV. Béla király, Erzsébet fivére maga is tagja volt feleségével együtt a ferences harmadrendnek, s maga rendelkezett úgy földi maradványairól, hogy azokat a ferencesek esztergomi, Szent Erzsébetnek dedikált templomában helyezték végső nyugalomra. Utódai ugyanebben a szellemben támogatták Erzsébet kultuszának megerősítését és szent életvitelének közismertté tételét az Árpád-ház 1301-es férfiági kihalásáig.

Erzsébet tiszteletének hivatalos előmozdítása azonban nem szakadt meg a 14. század elején. Amikor 1357 májusában IV. Károly német-római császár cseh és sziléziai nemesek kíséretében felkereste a Német Lovagrend központját, Marburgot, és hódolt Erzsébet ereklyéi előtt, utazásához csatlakozott Magyarországról Erzsébet anyakirályné, Anjou Károly Róbert özvegye is. A két középeurópai uralkodóház közös zarándoklata (*causa peregrinationis*) a magyar szent ereklyéihez egyszerre volt vallásos és politikai tett, amennyiben a rokoni szálakon keresztül már meglévő szövetséget mindkét fél meg akarta erősíteni a kölcsönös aktuálpolitikai haszon reményében.⁵

Gábiel Asztrik 1937-es tanulmányában azt vizsgálta, hogy a középkori Nyugat mit tudott Erzsébet magyarságáról.⁶ A breviáriumok, liturgikus könyvek, miniatűrök és a folklór vizsgálata alapján azt állapítja meg, hogy „két szellem fog itt találkozni egymással [...] a német gótikus egyházak Erzsébetet kisajátító szelleme [...] [miközben] Szt. Erzsébet magyarsága tisztultabb fokon világlik elő a francia, flamand és spanyol szerkönyvek lapjain”.⁷ Megállapításai közül itt érdemes megemlíteni, hogy a középkori magyar egyház és szerzetesrendek európai kapcsolatain keresztül az Erzsébet magyarságát hirdető

5 „Karls dritte Frau, Anna von Schweidnitz (ca. 1339–1362), war die Tochter Karl Roberts von Anjou, des Königs von Ungarn, aus erster Ehe mit Maria von Beuthen. Nach dem Tode von Annas Eltern übernahm Elisabeth, die Karl Robert in dritter Ehe geheiratet hatte und somit Annas (Stief-)Großmutter war, für ca. zehn Jahre die Erziehung der späteren Kaiserin, die in dieser Zeit in Ofen weilte... Die ungarische Königinmutter besuchte im Mai 1357 das Grab der hl. Elisabeth, sicher aus dynastisch bestimmter Verehrung der Heiligen, wohl aber auch, um Hilfe für den Sieg der Ungarn zu erflehen und bei Karl um weitere diplomatische und militärische Unterstützung gegen Venedig nachzusuchen.” Wörster 1983, 30.

6 Gábiel 1937, 80–96.

7 Gábiel 1937, 88., 95.

liturgikus elemek és imádságok – a német területeket leszámítva – elevenen megőrizték a magyar tradíciót az európai köztudatban.

E néhány szemléltető példa is bizonyítja, hogy Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza milyen jelentős helyen állt a középkori Magyarországon.⁸ Egyházi tisztelete a középkor elmúltával is szilárdan megmaradt, a magyar közgondolkodásból azonban – összehasonlítva a megelőző és utána következő korszakokkal – erősen visszaszorult a 16–18. században. Ennek magyarázatát elsősorban a Magyar Királyság, illetve a magyarság történelmi megpróbáltatásaiban kell keresnünk: az 1526-os mohácsi katasztrófát követő, másfél évszázadnál is hosszabb török veszedelem és az azt követő újjáépítés, valamint a Habsburg-abszolutizmus kedvezőtlen viszonyaiban. Az Erzsébet személye iránti társadalmi érdeklődés majd csak a magyar nemzeti öntudat felébredésének idején, a reformkor és az 1848–1849-es szabadságharc után növekedett meg újra, s épült be a nemzeti közgondolkodásba a 19. század folyamán.⁹

Akármennyire is különbséget kell tennünk Erzsébet életének és szentként való tiszteletének története között, semmiképpen sem tévedhetünk nagyot, ha azt mondjuk: egyike azon magyar származású személyeknek, aki történelmünk folyamán a legmélyebben és kitörölhetetlenül formálták át Európa és a kereszténység arculatát. Nem véletlen, hogy már a középkorban megkapta a „Magyarország virága” (*Flos Ungariae*) nevet.

Európa mai szellemi átalakulása idején ismét aktuális a kérdés: vajon milyen irányból fedezhetjük fel újra mindig életképesnek bizonyuló példáját? Szellemi-ideológiai válságaiban vergődő világunknak, s ebben vergődő kereszténységünknek újra fel kell fedeznie az elkötelezettséget Jézus példájának követésében, az intézményes vallásosság és a megélt hit összetartozásában. Ez a spirituális erőforrás annál is inkább aktuális, mert Erzsébet az egész európai

⁸ Korányi 2007, 603–609.

⁹ A reformkor történelmi előzményeket kereső, a német nyomással dacoló nemzedéke éppúgy állította magyarságát, mint ahogy a szabadságharc letiprása utáni Bach-korszakban is összefonódott emléke a magyarbarát császárné, Sissi kultuszával. Természetes az is, hogy a trianoni békediktátumot követően – különösen kultúrpolitikai körökben és igen eltérő színvonalon – ismét rátaláltak mint a történelmi Magyar Királyságnak a gazdasági világ-válság idején is jól interpretálható szimbólumára.

kultúrkör egyik központi alakja, közös európai örökségünk része. S végül: egész világunknak szüksége van a szociális igazságosságnak és gondoskodásnak arra a következetes megvalósításra, amely őt jellemezte. Fejedelmi élet Krisztus követésében és a szegények szolgálatában: el nem avuló üzenet. Ahogyan egyszer maga is mondta: „Íme, megmondtam nektek, hogy boldoggá kell tennünk az embereket.”¹⁰

Felhasznált irodalom

- Gábrriel 1937. Gábrriel Asztrik: Szent Erzsébet magyarsága nyugati szemmel. *Regnum – Egyháztörténeti Évkönyv*, 2. (1937), 80–96.
- J. Horváth–Szabó 2001. J. Horváth Tamás – Szabó Irén: *Magyarország virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről*. Szent István Társulat, Budapest, 2001. (Középkori keresztény írók 3.)
- Klaniczay 2000. Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban*. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Korányi 2007. Korányi, András: „Nostra enim Elisabeth”. Die Gestalt der heiligen Elisabeth im ungarischen Geistesleben des 19. und 20. Jahrhunderts. In *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige*. (Katalog der 3. Thüringer Landesausstellung, Aufsätze), Michael Imhof Verlag, 2007. 603–609.
- Pieper 2000. Pieper, Lori: A New Life of St. Elizabeth of Hungary: The Anonymous Franciscan. *Archivum Franciscanum Historicum*. 93, (2000), 29–78.
- Wörster 1983. Wörster, Peter: Überlegungen zur Pilgerfahrt Kaiser Karls IV. nach Marburg 1357. In *700 Jahre Elisabethkirche in Marburg 1283–1983*. Kommissionsverlag – N. G. Evert Universitätsbuchhandlung, Marburg, 1983. Katalog 7, 27–34.

10 J. Horváth–Szabó 2001, 171.